LITERATURA

La cultura d'un paisatge

Les tres maneres com Marià Villangómez escriu el català

ROSA MORA

Marià Villangómez Llobet ha descobert mil maneres d'estimar Eivissa. La primera, és la seva poesia, de la que s'ha parlat a bastament aquests dies. La seva relació amb la terra, amb el paisatge, amb el mar, amb les forces de la naturalesa és, com ell diu, "de comunió". "El meu paisatge és el d'Eivissa, perquè aquesta és la meva terra. Si hagués nascut a un altre lloc, segurament el meu paisatge seria un altre. La meva poesia és una comunicació tellúrica amb la terra, en la que parteixo de coses concretes per evolucionar cap a altres reflexions". Els paisatges de Villangómez no són tòpics, no segueixen motllos antics. El poeta no es considera un continuador de l'anomenada Escola Mallorquina. La seva relació, intensa, íntima i profunda amb el seu paisatge, amb la seva terra, amb Eivissa, explica, és semblant a la d'Antonio Machado amb Castella. Però no és aquesta l'única relació intensa que Villangómez té amb la seva illa. N'hi ha una altra que viu apassionadament des de l'adolescència: la llengua catalana.

A *D'adés i d'ahir*, recull/selecció dels gèneres que ha practicat que publicà l'Institut d'Estudis Eivissencs l'any passat, Villangómez explica les tres maneres com ha escrit el català. "Generalment he conreuat una llengua literària àmplia, amb molt poques incorporacions de la nostra varietat dialectal, sia la general de les illes sia la més específica de les Pitiüses. És la llengua de la meua obra poètica, de les meues versions de poesia, de llibres en prosa, com *L'any en estampes*. Però també he escrit un català on he introduït formes insulars, principalment verbals (*jo passeig, jo som, jo vénc, navegam, pescau*) amb algunes altres: hòmens, *teua, sovent*... És la llengua de la meua gramàtica *Curs d'iniciació a la llengua*, del recull *Alguns escrits sobre les Pitiüses* i de bastants d'articles publicats a Eivissa i Mallorca. La tercera manera que tenc d'escriure el català és el dialecte eivissenc. Aquesta forma eivissenca d'escriure és la reservada principalment a algunes obres teatrals".

ALBERT RAMIS

M. Villangómez Llobet, a la dreta, el dia que rebé el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes; a l'esquerra, Oriol Pi de Cabanyes, director de la Institució de les Lletres Catalanes.

El dialecte eivissenc

La utilització del dialecte eivissenc no respon únicament a una necessitat d'expressió, explica Villangómez, sinó també a la voluntat "que es conservin per escrit formes dialectals amenaçades de desaparició". El poeta observa, entre la recança i l'esperança, l'evolució d'Eivissa. Fa 30 o 40 anys, explica Villangómez, hi havia "una cultura popular, una cultura de la pagesia, molt interessant. La gran majoria dels eivissencs vivien al camp, amb cases gairebé aïllades, cuits en la seva pròpia olla sense rebre influències. La capital, en aquells temps, era una ciutat molt reduïda, sense ambient ni cultura. La immigració i el turisme n'han canviat el sistema de vida. El camp s'ha despoblat progressivament i la ciutat ha crescut. Paral·lelament, s'hi ha anat perdent aquella importantíssima cultura popular i, en canvi, hi ha augmentat considerablement la de la ciutat. Ara, a la ciutat, hi ha, per exemple, més interès que mai pel català, i cada vegada hi ha més gent que estudia la llengua catalana. Però, amb la pèrdua de la la cultura popular, hi ha el perill que desapareguin també les formes dialectals".

Villangómez les ha utilitzades en peces tan delicioses com l'adaptació del conte de Perrault *Es gat amb botes*, escenificat en tres actes. O a l'adaptació d'*A midsummer-night's dream*, de Shakespeare, a la que ha donat el títol de *Somni d'una nit de Sant Joan*. La publicà l'any 1979 perquè la representés una companyia de teatre d'aficionats. Villangómez defineix *Somni d'una nit de Sant Joan* com "una adaptació eivissenca". Adaptació, i no traducció, perquè el text n'ha estat molt simplificat; a més, Villangómez ha traslladat l'acció de la Grècia de Teseu a l'Eivissa del final del segle XVI. I eivissenca, perquè és escrita en el dialecte de l'illa.

Una reedició revisada de *Somni d'una nit de Sant Joan* acaba d'aparèixer aquests dies, amb el mateix objectiu que fa 10 anys: que una companyia de teatre d'aficionats la representi pels volts del dia de Sant Joan.

Professor de català

M. Villangómez és autodidacte i professor. Aprengué el català, de primer, a través de les formes dialectals eivissenques i, després, a Barcelona, on entrà en contacte, com ell diu, "amb les lletres catalanes". Recorda que quan estudiava tercer de Dret a la capital catalana, durant la República, molts professors començaren a donar les classes en català, per exemple, les assignatures de Dret Mercantil, Procesal i Internacional. D'estudiant, Villangómez es convertí en mestre. Exercí el magisteri durant 25 anys. Del 1943 al 1946, a Barcelona (vivia a Cornellà) i, després, a Eivissa. El 1965 començà a donar les primers classes de català, a tots aquells que volien aprendre'l i que no podien fer-ho a l'escola.

Villangómez, com a mestre de català, a Eivissa tingué tan bona acollida, tant d'èxit, que el 1972 es decidí a publicar el seu *Curs d'iniciació a la llengua*, però aparegué sense el seu nom; unicament hi constava el de l'Institut d'Estudis Eivissencs. La segona edició, del 1978, ja va signada per ell.

Curs d'iniciació a la llengua, que porta el subtítol de *Normes gramaticals. Lectures eivissenques i formentereres*, va adreçat als eivissencs i als formenterers, als qui Villangómez explica: "Dins l'àmbit català, hi ha un grup oriental de dialectes i un d'occidental. La llengua dels eivissencs i formenterers s'inclou en el primer grup". Cada lliçó, després de les normes gramaticals, inclou una lectura, en la parla dialectal d'Eivissa o en la llengua literària moderna. Aquestes lectures seleccionades per Villangómez són una vertadera delícia. S'hi pot trobar des d'un fragment de *L'ordonament de la sal* d'Eivissa, de la darreria del segle XIII fins a *Ses germanes captives*, un romanç tradicional eivissenc, poemes d'Isidor Macabich, o fragments de cançons pageses eivissenques.

Records de Balansat

R. M.

M. Villangómez visqué 13 anys (entre el 1946 i el 1959) a Sant Miquel, a l'antic terme de Balansat, a la costa septentrional d'Eivissa. Allà, on treballava de mestre, escriví la part més important de la seva producció literària. "Sense aigua corrent, sense llum elèctrica", recorda el poeta, escriví Villangómez *Terra i somni*, *Elegies i paisatges*, *Els dies*, *Els béns incompartibles*, *Sonets de Balansat* i *Ceguesa d'estel* i dos llibres de prosa: *L'any en estampes* i *Llibre d'Eivissa*.

El record de Balansat el perseguí fins quan deixà Sant Miquel. El seu penúltim llibre de poesia, *El cop a la terra* (1962), s'inspira en la gent del camp de Sant Miquel. D'aquest llibre han dit els experts que inicia un vessant més realista en la seva poesia. El poeta no hi està d'acord. "S'ha dit que era un precursor del realisme social. El mateix pontífex Molas va dir que jo era un precursor de la poesia social, però no ho crec. Va ser el tema. Jo abans havia escrit sobre el paisatge, l'amor, aquestes coses de què parlem els poetes, i en *El cop*... vaig escriure sobre la gent del camp. Si tenia un aspecte social, no era aquesta la meva intenció".

Villangómez ha estat prop de cinc anys sense sortir de l'illa, a causa d'una malaltia. Potser aquest és un dels motius del seu cada cop més profund arrelament a la ciutat d'Eivissa. Viu en un pis, no gaire gran, al cor de la ciutat, molt a la vora del port. Té una altra casa, més gran i confortable, diu, a l'altra banda de la ciutat. Ja hi ha portat part dels llibres, però no es decideix a traslladar-s'hi. Al vell pis, on no paren d'arribar telegrames i cartes de felicitació pel Premi d'Honor, només pensa en el seu treball a l'Institut d'Estudis Evissencs i en el llibre que ara escriu i que potser algun dia publicarà.

Objectiu: la reconstrucció nacional

Obra en prosa

Marià Aguiló. A cura de Margalida Tomàs. Universitat de les Illes Balears / Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1988. 168 pàgines. 800 pessetes.

G. O. DE LANDÀZURI I BUSCA

Marià Aguiló (Ciutat de Mallorca, 1825 - Barcelona, 1897) és un nom justament associat a la Renaixença literària i lingüística del país. Més conegut com a poeta, pel que fa als seus textos, la feina de bibliotecari estretament lligada a la seva tasca heroica de filòleg és tanmateix coneguda a bastament dels estudiosos de la llengua. Ara, aquest petit volum ajuda a recuperar —amb els seus textos— la faceta a la qual dedicà els esforços més importants: la recuperació de manuscrits, i la compilació de literatura oral estesa arreu del domini lingüístic. El minuciós pròleg de Margalida Tomàs situa perfectament l'autor i explica amb detall les circumstàncies que envoltaren els textos que publica. El lector, amb una visió crítica actual, hi presencia i intueix les picabaralles lingüístiques, els motius patriòtics que els erudits adduïen, etcètera: un espectacle apassionant.

El volum que comentem ens ofereix —frescos, sense filtres— els escrits en prosa d'Aguiló —pròlegs, discursos a jocs florals, breus aclariments a edicions de manuscrits, etcètera—, llevat de l'epistolari que Tomàs ens anuncia pròxim i sucós.

Aguiló fou un home romàntic que maldà per rebel·lar-s'hi. Romàntica és la seva actitud personal davant la llengua i la vida en general, i romàntica és la seva concepció estètica, que no formula expressament però que els textos deixen entrellucar. Poeta romàntic, Aguiló mirava d'aplicar els postulats positivistes i d'allunyar-se del romanticisme en l'anàlisi filològica i en les apreciacions estètiques; tanmateix, no se'n sortí, i, de manera velada, veiem com modifica els textos o falseja en part alguna troballa, per l'honor de la llengua i de la pàtria, absolutament trenades. Sistemàtica, la seva, que avui rebutjarien els científics, amb independència de la concepció estètica. Hom n'aprecia també les valuoses aportacions.

Aguiló s'inicià en l'estudi i la recerca lingüística amb passió patriòtica, inicialment atret per la "soledat salvatge de la llengua materna", que més tard li esdevindrà deure cívic i deler per descobrir la llengua que vol restaurar. Així, dedica les seves energies a la recollida de manuscrits i de testimonis de poesia popular, amb dues finalitats estretament lligades: "redimir la moridora llengua catalana" i "encendre l'amor patri als cors dels catalans".

L'autor mallorquí distingeix tres tipus de poesia: l'artística, que "ve de lo alt" i que té una finalitat simplement plaent; la popular, que "neix del cor" i mostra "lo segell nacional"; i la vulgar, "que retrata lo extern" i ajuda a "conèixer la fesomia vertadera del poble català".

Un volumet que aplega la prosa d'Aguiló i ens l'acosta, amb un llenguatge expressiu que no amaga amb grandiloqüències els seus motius i els seus objectius: la reconstrucció nacional.